

ZGORNJE GORENJSKE

Društvo za cerebralno paralizo

Datum: 26. avgust 2013

POROČILO O OGLEDU BOGRAČFESTA V LENDAVI

Lendava (madžarsko Lendva, nekoč Dólnja Léndava, Dolenja Lendava / Alsólendva, nemško Unter - Limbach) je mesto in središče Občine Lendava. Leži pod Lendavskimi goricami ob reki Ledavi in Bukovniškem potokom. Lendava je najvzhodnejše mesto v Sloveniji, tik ob meji z Madžarsko. Prebivalstvo je mešano (četrtina madžarske narodnosti), napisi, šolstvo in javne službe so dvojezični. Starejši del naselja leži na nizki terasi nad nekdanjim poplavnim območjem, po letu 1945 oziroma regulacijah pa se je razširilo čez suhe struge in se raztegnilo na sever do Dolge vasi in na vzhod do Čentibe; industrijski objekti pa so zrasli na jugu. Razvoj kraja je močno pospešil nastanek petrokemične industrije v 60 - ih letih 20. stoletja. V kraju s 3395 prebivalci (popis leta 2002) so poleg Rafinerije nafte Lendava še Terme Lendava, kovinska industrija in obrati farmacevtske industrije podjetja Lek. Nad naseljem stoji Grad Lendava, v katerem je muzej. Mesto je staro tržišče za kmetijske pridelke in vino iz Lendavskih in Dolgovaških goric. Poleg dvojezične osnovne šole je v kraju tudi dvojezična srednja šola. Kraj se morda prvič omenja v delu *Conversio Bogoariorum et Caranatanorum* leta 871, v katerem se govori o cerkvi, ki naj bi jo v kraju Lindolves leta 853 posvetil škof Liupram. Leta 1192 je naselje s pripadajočo posestjo kupila rodbina Hoholtov, poznejših Bánffyjev in tedaj se ime Lindva v starih listinah prvič zanesljivo navaja. Kraj je poleg graščinskega zemljišča v 14. stoletju obsegal skoraj celotno jugovzhodno Prekmurje. Kot trg se Lindva omenja v 14. stoletju, v tistem času pa se pojavi tudi ime Alsólindva. Ko je leta 1644 izumrla rodbina Bánffy so novi lastniki postali grofje Esterházy. V času reformacije je grof Nikolaj Bánffy ustanovil tiskarno, ki je izdajala protestantske knjige v madžarskem jeziku. Med letoma 1600 - 1683 se je za okoliš Lendava uveljavljala ogrska in turška oblast. Leta 1867 je Lendava postala okrajno mesto, sedež okraja pa je bila tudi v Kraljevini Jugoslaviji. V letih 1934 - 1935 je tu izhajalo glasilo Komunistične partije Jugoslavije Ljudska pravica. Avgusta 1939 so v zidnici Miška Kranjca v Lendavskih goricah ustanovili okrožno partijsko vodstvo Komunistične partije Slovenije za Prekmurje. V cerkveni upravi je območje Lendave spadalo pod zagrebško škofijo vse od nastanka leta 1334 do 1777, ko je pripadlo škofiji v Sombotelu v Železni županiji. Evangeličanska verska občina je bila ustanovljena leta 1902; do 2. svetovne vojne je bila v Lendavi tudi močna židovska občina. Nemške čete so 6. aprila 1941 na pohodu proti Hrvaški zasedle tudi Lendavo; 16. aprila pa je nemška vojska izročila oblast madžarskim okupatorjem. Kraj je postal sedež okrajnega glavarstva in po sklepu madžarskega parlamenta 16. decembra 1941 tudi uradno priključen madžarski državi. V mestu so odpravili vse slovenske oznake ter odpustili slovenske učitelje in uradnike;

junija 1942 so zaplenili premoženje 668 slovenskim priseljencem, ki so se med obema vojnama pred fašizmom umaknili z Goriškega in jih odvedli v koncentracijsko taborišče Sárvár. Nemci so po zasedbi Madžarske aprila in novembra 1944 z vsesplošno racijo zajeli 250 Judov in jih izročili gestapu. Dne 4. aprila 1945 so Lendavo osvobodile enote Rdeče armade. Kraj, ki se je nekdanj imenoval Dólnja Léndava, je poimenovan po reki Ledavi. Če se zapis iz leta 840 - 859 ad Lindolveschirichum nanaša na današnjo Lendavo, je v osnovi starovisokonemško osebno ime Lindolf. Ime Léndava je v tem primeru prvotno pomenilo ' Lindolfova voda '. Druga možnost je izvajanje iz srednje visokonemške besede Lindaha, kar je razložljivo iz srednje visokonemške besede linde v pomenu ' lipa ' in refleksa aha v pomenu ' voda '. Če je ta domneva pravilna, je ime prvotno pomenilo ' lipova voda ', to je ' voda, blizu katere rastejo lipe '. Malo verjetno je, da je ime kraja izpeljano iz slovanske besede lêdo v pomenu ' ledina, neobdelana zemlja '. Prekmurje je znano tudi po Bograču - jedi lokalne kulinarike, ki so jo pripravljali naši predniki, poljedelci, pastirji in vinogradniki in je na mizi ob številnih družabnih dogodkih. Kuhanje bograča nad ognjiščem v naravnem okolju pa je zanimiv družabni dogodek v njihovih krajih. Z odlokom občine sta mesto in Občina Lendava od leta 2011 razglašena za svetovno prestolnico bograča. V starem mestnem jedru Lendave, med zgodovinskimi kulisami meščanskih hiš in ob vznožju slikovitih lendavskih vinogradov je že več kot desetletje največje tekmovanje v kuhanju bograča v Sloveniji. Prireditelj je pravzaprav festival kulinarike, kjer se ob bograču, tradicionalni vinogradniški jedi, ki jo pripravljajo v kotličkih na Glavni ulici tekmujoče ekipe, zvrstijo tudi ostale domače dobrote: lendavski pereci, ocvirkove pogače, ... In ob tej pestri kulinarčni ponudbi ne smemo pozabiti niti na ponos vinogradnikov, na rujno vino, ki se zaiskri v kozarcih obiskovalcev Bogračfesta.

V soboto 24. avgusta 2013 smo se v jutranjih urah odpravili na pot proti Prekmurju. Naš prvi postanek smo naredili v Gostinskem podjetju Trojane d.o.o. Trojane za krofe, kjer so nam zopet priskočili na pomoč in vsakemu udeležencu donirali krof. Po okrepčilu smo pot nadaljevali do Bencinskega servisa Tepanje AC - vzhod, kjer so nas prijazni bencinski uslužbenci postregli s kavami in čajem. Pot smo nadaljevali do Lendave, kjer smo naredili postanek za ogled Lendavskega gradu, ki leži nad središčem mesta Lendava ob vznožju Lendavskih goric. Ob prihodu nas je prisrčno sprejela vodička, s katero smo si ogledali grad. Razložila nam je, da je bil omenjen že v 12. stoletju. Današnja podoba gradu izvira iz prve polovice 18. stoletja, ko so se končali turški vpadi: med letoma 1712 in 1717 ga je dal ponovno postaviti knez Esterhazy. Tloris gradu je v obliki črke L, kar naj bi izkazovalo čast tedanjemu avstrijskemu cesarju Leopoldu. Zgodovinarji ne izključujejo možnosti, da je na mestu današnjega lendavskega gradu, že pred 12. stoletjem stala utrdba, vendar pa sta njena oblika in okoliščine gradnje zaenkrat izgubljeni v mraku zgodovine. Zagotovo vedo le to, da je v drugi polovici XII. stoletja na posestvu rodbine Hahót - Buzád, na območju nekdanje zalske županije stalo 19 utrdb; med te sodi tudi Lendavski grad. Doslej najstarejši odkriti pisni vir o Dolnji Lendavi je darilna listina iz leta 1192, ki priča o pridobljenem lastništvu rodbine Hahót (Hahold) nad krajem " Alsó - Lendva " (Dolnja - Lendava). Že v prvi polovici XIII. stoletja je Lendava postala gospodarsko središče dolnjelendavske veje rodbine Hahót - Buzád. Grad je bil v preteklih stoletjih večkrat povsem obnovljen in prezidan. Ena takih obnov je bila pod taktirko Istvána Alsólendvaija I. (István Hahót I.) v XIII. stoletju, po tatarskih pohodih in napadih češkega kralja Otokarja II. Pomembno pa je omeniti tudi, da je rodbina Hahót (poznejši dolnjelendavski Bánffyji) kar tri stoletja sodila med najbolj ugledne madžarske plemiške družine, kar seveda ni ostalo brez posledic za razvoj Lendave. Njeni člani so bili večkrat imenovani za bana Slavonije in Hrvaške, medtem ko je najvišja čast bila izkazana Jánosu Bánffyju VI., ki ga je madžarski kralj János Szapolyai imenoval za palatina. Dolnjelendavska veja Bánffyjev je postala najpomembnejša srednjeveška rodbina v županiji Zala. Rodbina je v XIV. stoletju prevzela ime Alsólendvai Bánffy. Ime Bánffy izvira iz

madžarske besedne zveze "bán fia", kar v prevodu pomeni "banov sin". Glede na zgoraj omenjeno pa postane samoumevno, da je razvoj srednjeveške Lendave neposredno povezan z rodbino Bánffy. Madžarski kralj Lajos I. je 28. oktobra 1366 Lendavi podaril sejemske pravice in to pod enakimi pogoji kot na primer Budimu. Od leta 1378 se Lendava omenja kot opidium, leta 1389 pa je poimenovana kot civitas. Med podložniki med drugim najdemo čevljarje, tkalce, mesarje, kuharje, zlatarje, trgovce, krojače. V okolici so delovali številni mlini, mesto je imelo zdravnika ter neodvisno sodišče. Pojav različnih industrij, daje jasen znak, da je mesto Lendava, utrjeno z grajsko utrdbo, postalo središče širše okolice. Lendava je ostala pomembno središče tudi v XV. stoletju. Bánffyji so bili vdani pristaši kralja Matjaža. Sam Miklós Bánffy VI. je vodil spremstvo, izvoljenke madžarskega kralja Matije Corvina, princeze Beatrice iz Neaplja na madžarska tla. V spremstvu bodoče kraljice, ki je prenočila na lendavskem gradu, je bila tudi Erzsébet Szilágyi, mati kralja Matjaža. Nekaj let kasneje, in sicer 28. avgusta leta 1480, se je tod mudil tudi sam kralj. Širjenje reformacije ni obšlo niti Lendave. Tudi Bánffyji so prestopili v protestantsko vero, kar je imelo pomembne kulturno - zgodovinske posledice, za Lendavo. Leta 1573 so v mestu ustanovili tisto tiskarno, ki je svoj čas bila zelo pomembna za protestantizem na madžarskem. To je tiskarna Rudolfa Hoffhalterja, ki jo je Miklós Bánffy VI. gostil na svojem dvoru v Lendavi. V omenjeni delavnici so med drugim izdali tudi tri doslej znane knjige protestantskega pridigarja Györgya Kulcsárja, napisane v madžarskem jeziku. Najznamenitejša med njimi je "Postilla". Konec XVI. in v začetku XVII. stoletja je prisotnost Turkov na zahodnem Madžarskem pomenila stalno nevarnost tudi za lendavski grad in njegovo okolico. Ta je svoj pomen še okrepil po tem, ko so Turki zasedli Szigetvar in Kanyizso. Po doslej znanih podatkih je bila največja bitka leta 1603, ko je približno 800 vojakov in 500 domačinov branilo svoja življenja in imetje, svojo državo in Evropo, pred takrat najzloglasnejšim sovražnikom. Ni nepomembno, da Turki lendavskega gradu nikoli niso zavzeli. Na prihodnost in razvoj mesta je zelo neugodno vplivalo izumrtje rodbine Bánffy, kar se je zgodilo leta 1645. Leta 1646 je posest dolnje lendavskih Bánffijev podedovala rodbina Nádasdy, a jo je zaradi političnih sporov po petindvajsetih letih izgubila. Do posesti se je dokopal Pál Esterházy, ki je dal, v znak vdanost avstrijskemu cesarju Leopoldu I., prezidati tudi lendavski grad. Grad je tedaj dobil današnjo podobo s tlorisom v obliki črke "L". Razgibano in funkcionalno obzidje z utrdбами so v komunističnem režimu leta 1947 porušili. V Lendavi je že v XVI. stoletju delovala šola. Tudi v lendavskem gradu je imela svoje prostore in sicer med leti 1872 in 1896, tj. do izgradnje meščanske šole. Med obema vojnoma so grajske prostore zasedli vojaki kraljevine Jugoslavije, po drugi svetovni vojni pa je v njem ponovno delovala osnovna šola. Od leta 1973 deluje v grajskem poslopju zavod Galerija - Muzej Lendava. Po ogledu smo naredili krajši sprehod do Kapelice Svete Trojice, ki stoji na griču sredi vinogradov nad Lendavo. Nekoč je na tej zaščito mesta pred napadalci strateško pomembni 266 mnm visoki točki stala vojaška utrdba. Zaradi njene skrbno izbrane lege je niti Turki v času napadov v 16. in 17. stoletju niso mogli zavzeti. Po koncu turških vpadov in vojn so hvaležni verniki postavljali cerkve in kapelice na številnih krajih. Tudi kapelico Svete Trojice je s podobnim namenom v letih 1727 - 1728 postavila družina Gludovac. Enoladijsko kapelico s sedlasto streho zapira petosminska apsida. Visok zvonik, ki je v spodnjem delu tudi vhod v kapelico, je bil k stavbi dozidan kasneje. V majhni votlinici se nahaja kip Svete Trojice. V kapelici smo videli naravno mumificirano truplo, ki od nekdanj buri domišljijo Lendavčanov. Po ljudskem izročilu se je rodila legenda, da v kapelici počiva kapetan Mihael Hadik, eden od slovitih junakov iz bojev proti Turkom. Sodeloval naj bi tudi v hudem spopadu s turškimi četami leta 1603, ko je Lendavo branil Kristóf Bánffy. Tako pravi legenda, v resnici pa so v krsto z letnico 1733 položili k večnemu počitku Mihály Hadika, očeta slovitega vojskovodje Andrása Hadika. Mrtvo telo Mihály Hadika se je v apnenčasti zemlji naravno mumificiralo. Kálmán Dervarics, znani kronist iz Lendave, je zapisal: » ... zaradi posledic poškodbe glave, ki jo je utrpel v bitki leta 1733, je umrl od srčne kapi, položen je bil v grobnico pod kapelico Svete Trojice, vendar

se telo v zračni, visoko ležeči grobnici, zgrajeni iz apnenca, ni razkrojilo. Mumija je popolnoma nepoškodovana, posušena, na njej pa ni niti sledi balzamiranja in prav zato spada med čudeže narave ». Videli smo tudi grobnico družine Kakasdi Hajós. Najbolj znan član družine je bil odvetnik in kraljevi svetnik Mihály Kakasdi Hajós, ki je bil v 19. stoletju pobudnik številnih aktivnosti, ki so prispevale k razvoju meščanstva in gospodarstva Lendave. Z dvorišča kapelice se nam je odprl prekrasen razgled na pomursko ravnico, opazovali smo tudi madžarsko ravnico in hrvaško gričevje. Pot smo nadaljevali do starega mestnega jedra Lendave, svetovne prestolnice bograča. Na vsakem koraku je prav lepo dišalo po prekmurskem bograču. Ogledali smo si prireditev Bogračfest 2013, ki je pravzaprav festival kulinarike, kjer se ob bograču, tradicionalni vinogradniški jedi, ki jo pripravljajo v kotličkih na Glavni ulici tekmujoče ekipe, zvrstijo tudi ostale domače dobrote: lendavski pereci, ocvirkove pogače, ... Tekmovanja v kuhanju te priljubljene prekmurske jedi so se v letošnjem letu udeležile 103 ekipe. Sprehodili smo se med stojnicami, kjer smo videli kako so v kotličkih pripravljali prekmurski bograč in ostale domače jedi. Pa smo povprašali domačina, če nam lahko zaupa recept za pripravo bograča. Pojasnil nam je da so sestavine: svinjina, govedina, divjačina, krompir in za začinjanje čebula, česen, paprika in sol. Od ostalih golažev se razlikuje predvsem po tem, da je sestavljeno iz vsaj treh vrst mesa in da je krompir kuhan v golažu in ne posebej. Jed pripravljáš nad odprtim ognjiščem, v bakrenem kotličku, prevlečenim z nerjavečim jeklom. Na maščobi prepražiš seseklano čebulo, dodaš mleto rdečo papriko in zaliješ z vodo. Dodaš na kocke narezano govedino in začimbe. Ko je govedina do polovice zdušena, dodaš narezano divjačino in čez čas še svinjsko pleče. Po 15 minutah dušenja dodaš na krahle narezan krompir in zelenjavo. Vse skupaj kuhaš do mehkega. Na koncu bograč zgostiš z naribanim krompirjem. Začiniš ga še z vinom in začimbami po svoji izbiri. Organizatorji so poskrbeli tudi za naše prazne želodčke saj so nas pogostili s pravim prekmurskim golažem in pajanim krüjom. Priznamo zares je bilo okusno. Zaradi slabega vremena smo morali naše prijetno druženje kmalu zaključiti. Sledila je le še pot proti domu.

Namen izleta je, da aktivno preživimo prosti čas, se spoznamo med seboj, družimo ter zabavamo, izmenjamo izkušnje, s tem pa želimo invalidnim osebam pomagati pri vključevanju v normalno življenjsko okolje, naučiti jih samostojnega in neodvisnega življenja ter osamosvajanja od staršev, po drugi strani pa pridobivanje novih izkušenj v različnih okoljih in situacijah.

Pripravila:

Vanda Hrovatin

predsednik
Jernej Kocjančič

Društvo SONČEK ZGORNJE GORENJSKE je vpisan v register društev, ki ga vodi Upravna enota Jesenice / zaporedna številka: 168 / matična številka: 1173162 / šifra dejavnosti: 94.991 / davčna številka : 52760545 / e-pošta: soncek@telesat.si naslov: Cesta maršala Tita 65 **Jesenice 4271** / telefon : 051 604 - 789 / TR.R:03186-1000368041 / Odločba MDDSZ o vpisu v register invalidskih organizacij številka : IO - 017 / 01